

دائرة مخصوصه

در سعادتده باب عالی جوارنده

محل اداره :

مشرق افکار

اخطار :

مسئله مزه موافق آثار جدیدیه مع المنوبیه
قبول اورانور

درج ابدلته بن آثار اعاده اولانور

دیر، فلسفه، علوم، حقوق، ادبیات، و سیاسیات، و باطلاحه کرم سیاسی و کرم اجتماعی و مدنی احوال و مشنونه اسلامیه و بحث ایدر و هفته ده بر نشر از انور.

آبونه بدلی

سنه لکی

التي آیلنی

ممالک عثمانیه ایچون	۸۰	۴۰	غروش
روسیه	»	۶۰۵	روبله
سائر ممالک اجنبیه	»	۱۷	فرائق

صاحب و مؤسسلری :

ابوالعلا زین العابدین - ح . اشرف ادیب

تاریخ تأسیسی

۱۰ تموز ۳۲۴

در سعادتده نسخه سی ۵۰ پاره در

قیرلهدن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی
۲۰ غروش فضله آلنیر

عدد : ۸۲

۱۸ ربیع الاول ۳۲۸ پنجشنبه ۱۷ مارت ۳۲۶

دردنجی جلد

نزد فقها ده تفریمك یا خود تشریمك اساسی شو بش اصلدن عبارت اولدینی ایچون احکام فقهیه بی ده شرع تسمیه ایتمشلردر که بو خصوصده ائمه علمدن ، محدثیندن پک چوقلری فقهاییه مخالفدرلر: بریکلر ، دلیلہ مستند اولمایان ، یا خود دلیل کتابة ، سندہ بولونمایان احکامك هیچ بری شرع دکدر ، دیورلر .

معافیہ بن شو ایکی مخالف فرقه حقندہ بر حکم ویرمک ایستہ . میورم . مقصد ، مسلمانلقدہ قضا وافتا نضل باشلادی ؛ نضل بر سیر تعقیب ایتدی ، تاریخی نہدر ، بولردہ عدلی ضامن اوله حق شی نہدن عبارتدر ؛ فردك حاکمیتی ایله جماعتك حاکمیتی آره سندہ خطا صواب نقطه نظرندن نہ کی فرق واردر ؛ بو جهتله بر نظر صحیح عطف ایدہ بیلیمه مزہ مدار اوله حق بر مقدمه تمهید ایلکدر . بو بحث آره سندہ تشریع وقضایه حلول ایدن بعض شونی ده استطراداً سو - بلیه حکم که کمیتی ناحیز اولمقله برابر بیانی فائده دن خالی دکدر .

آ کلا دق که مسلمانلقدہ شرعك اصلی ، اساسی کتاب ایله سنتدن عبارتدر . دیمک ایستہ یورز که احکام دینیہ یعنی عبادات وقوانین دنیویہ ، یا خود ابن خلدونك تعبیری وجهله قوانین سیاسیہ شو ایکی اصلده وارد اولان احکام معاملات وعقوباتدن عبارتدر که شارع اعظم صلی الله علیه وسلم طرفندن تقرر بویورولدینی ایچون شرع اولمشدر . ایستہ بوشرع قوه تشریمیه بی یدواحدده بر اقایه رق بر جماعته تودیع معناسنه آلتان قضاء جماعت ، یا خود حاکمیت جماعت مدلولك تحت شمولانه کیره مز . انجق اواحکامی شارع حکیمك مراد ایتدیکی صورتده آ کلامق حیثیتله کیره بیلر ، یعنی خطایه ، کناهه دوشمه مک ایچون فردك حاکمیتی کافی کله رک جماعتك وجودینی استلزام ایدن شی شو اصلدن حکمك استنباط وتقریر یدر .

طبیعی بیلرسکر که شارعك بزه تقرر ایتش اولدینی احکام تدریجاً تشریع اولنوردی . نه زمان بر حادثه ظهور ایدر ، یا خود کندیسندن بر حکم صوریله حق اولورسه اونك حقندہ بر حکم شرعی بیان ایدر ایدی . بو صورتله کتاب وسنتده الی یوز الی یا خود دهاز یاده حکم وارد اولمشدر که صکره دن کلن ائمه فقه بواحکامی تشریمه اساس اتخاذ ایدرک وقتیلہ ممالک اسلامیہ ده معمول به اولان ، حالاده بعض طرفلرده معاملات وعقوباتده مرعی طوتیلان کتب فقهی تدوین ایتمشلردر . احکام فقهیه مک تدوینی عصر اول اوخریله عصر ثانی اوائلنده باشلار . او حالده اسلامده تشریع ایچون ایکی تاریخ واردر : اصول شریعتك تقریری ایله مرعیتی ، تفریع یا خود فقه ایله کذلک مرعیتی تاریخیلری . بویکی تاریخك آراسنه دیگر ایکی تاریخ کیرر که برنجیسی احکام شرعیه مک صدورده محفوظ بولندیرلمسی ، ایکنجیسی کتابلره قید ایدلمسی تاریخلریدر .

شیمدی کرک شو سویلکدر مزی ، کرک اصحاب وتابعینك صورت قضاسنی بیان ایدہ لم :

احکام شرعیه مک اساس ومداری ، صدر اسلامده حکم قضانك مابہ الاستنادی کتاب ایله سنتدن عبارت اولدینی معلومزدر . کتاب الله

کتابلرنده « جناب حقك مثل ونظیری یوقدر . مخلوقاته هیچ بر وجهله بکنزه مز . » دینلن یرده « الله تعالانك بزم کی باشی ویوزی واردر . کندیسنی بفسدای بکنز لیدر . کولدیکی وقت نور پارچه سی کی دیشلری کورونور » دینیردی . [۱]

مناسرتلی اسماعیل حق

[۱] یالکز متشابه قیلندن اولق اوزره « ان الله خلق آدم علی صورته » طرژنده بر حدیث شریف واردر . فقط متشابهاتك محکما ته ارجاعی واجب اولسنه مبنی علمای اسلامیہ حدیث مذکورك معنای صحیحنی تحقیق ایتشلردر . امام غزالی حضر تلیك « الجامع العوام عن علم الکلام » نام اثر لینه مراجعتله حقیقت تماماً مستبان اولور . رساله حمیدیه جلد ۳ صفحه ۷۹ مطالعه اولنورسه کفایت ایدر .

شام علماسندن مورخ شهر عظم زاده رفیق بك افندی طرفندن مصر مکتب نواب طلبه سنه ایراد ایدیلوب « المنار » ده کورولن نطقك ترجمه سیدر :

مسلمانلقدہ فردك حاکمیتله جماعتك حاکمیتی

افیدلر ،

بو کون سزه مسلمانلقدہ فردك حاکمیتله جماعتك حاکمیتی نه اولدیغنه دائر برقاج سوز سویله حکم . بن جماعتك حاکمیتی دینججه اونك مدلول عامی ، یعنی قضا ایله افتائی ، یا خود تشریع ایله تفریمی مراد ایدرم .

بیلرسکر که بوتون جمعیات بشریه ده سعادت وراحتك مداری اولان عدالتی کافل اوله حق بر قوت وارسه اوده حقوق افرادی ضیانت ایدن ، مظالمه یوز کوسترمین ، هیئت اجتماعیه مک آسایشنی اخلاصه جزائده بولنان ارباب جراثمی جزایه چاربان قانون ، یا خود شریعتدن عبارتدر . بوقانونلرده یاقوانین موضوعه ، یا خود قوانین شرعیه در . ابن خلدون بونی شو صورتله تعریف ایدیور :

« بوقانونلر عقلا طرفندن ، کذلک دولتك ارکانی ، بصیرتلی مأمورینی طرفندن وضع اولنش ایسه قوانین سیاسیة عقلیه در ؛ من طرف الله مبعوث بر شارع لسانیلہ تقرر اولنق اوزره جناب حق طرفندن وضع اولنش ایسه قوانین سیاسیة دینیہ در . »

معلومکدر که عبادت جهتی مستثنا اولق ، یالکز معاملات قسمی مراد ایدلک شرطیلہ — فقه مسلمانلرک قانون شرعیسیدر ؛ افراد ناس آره سندہ وقوع بولان منازعاتك ، مخاصماتك مدار حل وفضلی اوله حق احکامك اساسیدر . بن قانون شرعی تعبیری تجوزاً قولانیورم . زیرا شریعت اسلامیة مک احکامی ، قانون جامعی انجق کتاب ایله سنتدر ؛ اصل اولان بویکیسیدر . فقهه کلنججه بوکا شرع تسمیه ایدلمسی مأخذینك کتاب ، سنت ، عمل اصحاب ، اجماع ، قیاس اولمسی اعتباریلده در . بناء علیه ابن خلدونك تعریفی بوکا مطابق کلیورسه . انجق بو جهتدن مطابق کلیور ؛ یعنی بوقوانینك شرعه بر اصلی واردر ، یوقسنه عینیلہ جناب حق طرفندن موضوع دیمک دکدر .

معروف و مشهور اولاد یغنه کوره حضرت ابوبکرک زمان خلافتنده متفرق اوله رق یازلمشدر . سنت سنییه کلنج، تابعین دورینک نهایتنه قدر صدورده محفوظ قالمش ، یاخود یازلمش ایسه بیله بو آراق یك از برشی یازلمشدر .

خلفای راشدین زماننده قضا بالضروره اقتضایه ملازم ایدی . زیرا قضا خلیفه عائد ایدی . حالبوکه خلیفه حضرت شارعدن وارد اولان احکامک کافه سنی بالطبع از برنده طوته میه جفی ، بلکه اصحابدن بر جونی بررشی حفظ ایتش اوله جفی ایچون معرفت احکام خصوصنده اولردن استفتا ضروری ایدی . ایشته سزه بر مثال :

بغوی میمون بن مهراندن نقلاً دیورکه : حضرت ابوبکر خصملمر مواجه سنده بولندینی زمان کتساب الله باقاردی . اگر قرآنده بویکی خصمک اراسنی فصل ایده جک بر حکم بولورسه اونکله قضا ایدردی . بوله مازده حضرت رسولدن بوبابده بر سنت بیلرسه اوکا مراجعت ایلردی . اونیده بولامزسه قالفه رق ، بکا شویله برایش کلدی ، حضرت پیغمبرک و قتيله بوکا دائر ویرمش اولدینی حکمی بیلنکر وازمی ؟ دییه مسلمینه صوراردی . اوزمان کنديسنه رسول اللهک بوبابده کی حکمی تبلیغ ایدنر بولنورسه ابوبکر: جناب حقه حمد ایدلم که ایچمزده سنت رسولی حفظ ایدنر بولندیریور، دیر ایدی . شاید رسول اللهدن منقول برسنته واصل اولامزسه اصحابک ایلری کلنلرینی طوبلایه رق اونلرله استشاره ایدردی . آرای بر نقطه ده جمعه موفق اولا بیلرسه اوزمان اونکله حکم ایدردی . حضرت عمرده ابوبکر کچی حرکت ایدرک قرآنده ، سنتده بوله مدینی بر حکمی ابوبکرک ویرمش اولدینی حکملمر اراسنده آراردی بولورسه اونکله عمل ایدر بولامزسه اعیان مسلمینی طوبلاردی . اجماع ایله ویربان قرار دائماً معمول به اولوردی .

بغوینک حضرت ابوبکر و عمرک قضای حقه کی شور وایتندن اکلایا یورکه بویکی خلیفه زماننده قضا ، فردک دکل ، جماعتک قضاسیدر . کنديلرندن صکره کان خلفای راشدینک قضا لری ده بوکا مقیدر . اسلامده تاریخ قضایانک ایلک دوری ، یعنی تدوین وفروع ایله عمله باشلانلدینی زمانه قدر کچن دور هب بویله ایدی . بوکا بر دلیل آرا نیرسه ممالک اسلامیه نك هر برنده اصحابدن ، یاخود تابعیندن بر طاقم ذوات بولمسیدر که احکام شرعییه حفظ ایتدکلری ، دینده متفقه اولدکلری ایچون فقها نایله یاد اولنان بو محترم وجودلر زمان قضاده مستشارانام ایدیلر . زیرا بولر شریعتک حافظلری ، اخبار صحیحه نك معتمد راویلری بولندکلرندن وقت قضاده کنديلرینه مراجعت ایتتمک قابل اوله مازدی .

اصحاب کرام آراسنده کبار فقها دن علی ابن ابی طالب ، عباده بن عباس ، عباده بن مسعود ، عباده بن عمر ، عباده بن عمر بن العاص ، زید بن ثابت ، ابوسعید الخدری ، انس بن مالک ، معاذ بن جبل حضرتلریله جناب پیغمبردن آزاخود چوق احکام ضبط ایتش اولان دیگر بر طاقم ذوات واردر .

ابن القیم دیورکه : اصحاب میاننده کنديسندن فتاوی نقل اولنانلر ارکک ، قادین یوز او توزدن فضله در . بولرک قسم اعظمی بالضروره مختلف مملکتلره داغلمشیدی که تاریخک شهادتیه ثابت اولدینی وجهله نروده بولنورلرسه بر شورای قضا تشکیل ایدرک ناسک مستشاری اولورلردی .

بولرله ایکنجی بر طبقه التحاق ایدیورکه تابعین طبقه سیدر . طبقه اولادن صکره فتوی بولرله کچمشیدی . مدینه ده سعید بن المسیب ، عروة بن الزیر ، قاسم بن محمد ، خارجه بن زید کچی ذوات کلشیدی . ایکنجی طبقه یی تعقیب ایدن دیگر طبقه ده ایسه مشهور محمد بن شهاب الزهری و اقران فضیلتی ، دیگر بر طبقه ده ده صاحب مذهب امام مالک واردی . مکده مفتیلردن عطاء بن ابی رباح ، طاووس بن کيسان ، مجاهد بن جبر ودها بشقه لری موجود ایدی . بولردن صکره طبقه لر بر برنی ولی ایدرک مکده صاحب مذهب امام محمد بن ادریس شافعی ظهور ایتش ایدی .

بصره ده کی مفتیلردن عمرو بن سلمه الجرمی ، ابو مریم حنفی ، حسن بصری ودها سائرلری واردی . بولرله ده طبقه ، طبقه بر چوق ذوات التحاق ایتدی . کوفه ، مصر ، شام کچی سائر مملکتلرک کافه سنده تابعیندن ، تبع تابعیندن دائماً بر جم غفیر بولنورق احکام فقهیه کنديلرندن اخذ اولنوردی . بو حال او احکامک تدویننه قدر دوام ایتدی .

نصک عدم وجودی تقدیرنده حضرت پیغمبر طرفندن اجتهادک مشروع کوسترلديکنی ، حضرت ابوبکر و عمرک بر مسئله ده اجتهادلری انحق ناسک ایلری کلنلرینی طوبلایه رق کنديلرله استشاره دن صکره وقوعه کلدیکنی علاوه ایدرده دیگر خلفای راشدینک عینی صورتله حرکت ایتدیکنه حکم ایده جک اولورسه ق ؛ کذلک بولرک زهد و تقوا سنه قیاس ایله کنديلرندن صکره کلان تابعین و تبع تابعینک ودها کریده کیلرینک مستبد بالرأی اولوق قورقوسندن طولانی اهل علم و حدیث ایله مشورتی دستور اتخاذ ایتدکلرینی نظرامعانه آلیرساق شو نتیجه یه واصل اولورزکه :

عصر اولده قضا شوری ایله قائم ایدی ؛ یاخود جماعتک قضای ایدی که بو صورت حقوق افرادی ، تحری عدل وحق کافل ایدی . شبهه سز بو طرز قضا امتک سعادتتی ، دولترک بقاسنی ، فردک قضاسندن زیاده تأمین ایدر .

جماعتک قضاسندن مراد ذهنه یکدن خطور ایده جکی وجهله یالکنز بردن زیاده افراددن متشکل بر هیئتک قضای دیمک دکلدر ؛ بلکه قوه تشریعیه و قضائیه نك رأی افراددن مصون بولندیرلمسی ؛ ویریه جک حکمک صوابیتنه اعتماد اولنه بیلیمک ، دلیل حقه نه اطمینان حاصل اولوق ، نصک وجودی متعذر اولدینی زمانلرده جماعت عندنده اصلح اولان حاله اعتماد ایدیه بیلیمک ایچون تشریعتک جماعته متوقف اولمسی دیمکدر .

مصلحته اوفق اولانی آرامق ، یعنی اصحاحه مراعات شریعت

۷۷ نومرولی نسخہ سندنہ نام عاجزی یہ خطاب ایدیلن ، آجیق مکتوبی او قودم . مشارالہک آرزوسنی ا کمال ایچون عاجزانہ ، ناچیزانہ بر صورتہ جمع ایتدیکم ترکجہ خطبہ بی تقدیم ایلرم . خطبہ دہ ہرنہ قدر کثرتلی قصورلر واریسہ دہ ، مقصدم قصورلن مبرا اولمقلہ مفتخرم . بز دین و ملتہ خدمت ایتک ایستدک ؛ آنی قدرتمز داخلندہ یاییورز . وسعی خارجندہ ہیچ بر فرد ، ہیچ بر وظیفہ ایلہ مکلف دکلدلر .

هیچ بر امرده پک بویوک خطوہلر آتقی طرفداری اولدیغمدن اولا ، بر قاج هفته اسکی خطبہلری ، جمعه دن صوکرہ جماعتہ تفسیر ایدرک خطبہ دن مقصد نہ اولدیغنی تعریف ایدیوردم . بونی متعاقب بر هفته مجموعہ دن ، او اسکی خطبہلردن بریسنی ترکجہ یہ ترجمہ ایدرک موعظہ قسمندہ کوچوک بر علاوہ ایلہ او قودم . صوکرہ بو زیردہ کی خطبہ نک صرہ سی کلدی .

بونی دہ علاوہ ایدرم کہ ، او وقت آرنائودلقده براز قساد و شورش وار ایدی . جماعتہز ایسہ علی الا کثر تبعة عثمانیہ دن ترکجہ بیلیر ارنائود قوم نجیبندن اولدیغندن بو ایلک ترکجہ خطبہ مک بو طرزده اولماسنہ مجبوریت حس ایلش ایدم .

خطبہ

عربجه حمدو صلواتدن صوکرہ :

ای مؤمن قرداشلر ! حضرت الله جل شانہ ، جناب فخر کائنات واکمل الحیة افندیمز واسطہ سبلہ قرآن عظیم الشاندہ بزى تقوى و طاعتہ دعوت ایلہ اوامر التہیہ سنی یرینہ کوتوروب راضی اولدیغنی ایشلردن صاقتمکزی امر ایدیور . مؤمن قوللر ایمانلرینی یالکیز حق تعالی نک امرلرینی یرینہ کوتورمکله محافظہ ایدہ بیلیرلر . ای قرداشلر ! حضرت الله قرآن کریمده نستعینبالله : « اطیعوا الله واطیعوا الرسول واولی الامر منکم » بویوریور . یعنی ؛ ای مؤمنلر جناب الله ورسولہ وسزدن اولان آمریکزه اطاعت ایدیکز ؛ بویوریور . بو امر عالی ربانی بر وقت خاطر یکزدن چیقارمایکیز ، بو امر السہیدن بر دقیقه بیلہ آیریلایکیز !

ای امت محمد ! بیلکیز کہ بوتون عالم اسلامیت غایت دار وصیقیتیلی وقتلر کیریور . دین و دولت و موجودیت اسلامیدمز دشمنلری هر طرفدن دورلو ، دورلو حیلہ و دسیسہلر ایلہ ، انواع اغفالات و اغواآت ایلہ هجوم ایدیورلر . ارامزه نفاق صاحب کنیدیلری ایچون اک قولای اولان بویول ایلہ بزى محو و برباد ایتک ایستیورلر .

ای برادرلر ! حضرت هادی اکبر بزى دوعری یولہ سوق ایتک ایچون ، قرآن کریمده نستعینبالله : « واعتصموا بحبل الله جمیاً ولا تفرقوا » امر ایدیور . یعنی : حبل متین اسلامیتہ یاییشہرق تفرقیہ کرفتار اولمایکیز : بربریکزلہ قرداشجہ یاشایوب عالم اسلامیتہ و دینمزه اک جوق ضررلی اولان تفرقیہ و یکدیگریکزه دشمنلغہ دوشمایکیز . زیرا تفرقیہ دوشمش اولان هر بر ملت محو و نابود اولمشدر ؛

اسلامیہ نک اک اساسلی قواعدندر کہ بر جوق مشکلات بوسایده مندفع اولور . حتی اشاغیدہ سویلہ جکمز وجهلہ کبار اصحاب نصک موجود اولدیغنی زمانلرده بیلہ ضرورت مس ایدرسہ بو قاعدہ یہ رعایت ایدرلردی . مختلف روایات ایلہ نص وارد اولان یاخود بحق تفہمی مشکل اولان مسائلده حکمی اطمینان ایلہ ویرہ بیلمک ، امتک خیرینی طاب ایتش اولق ، خصمیلر آرمسندنہ ایجاب عدلی اجرا ایتک ایچون بر جوق زمان اختلاف ایدرلردی . ابن قیم دیبورکہ اصحابک معاملاتہ متعلق احکامده اختلافلری پک چوقدر ؛ لیکن اسما وصفات و افعاله یعنی ایمانہ متعلق مسائل ایچون آردلرنده اصلا نزاع یوقدر .

دیدک کہ قضای جماعتدن مراد قوۃ تشریہ و قضایہ فردہ تودیع اولمقیہرق بر جماعتہ تفویض اولمقدلر . زیرا بو صورت دہا سالم ، خطادن دہا اوزاق ؛ عدلہ دہا موافقدلر . چونکہ رأیہ ، اجتہادہ یاخود قیاسہ مراجعتی استلزام ایدن احکام نص بولماز یاخود روایاتدن برینی ترجیح ایجاب ایدرسہ بونک ایچون بر طاقم شروط لازم کلیر کہ فردواحدہ اجتماعی جوق زمانلر قابل دکلدلر ؛ اولسہ بیلہ فردک اصاح بر صورتہ حکم ویرہ بیلمسی علی الا کثر ممکن اولمقیہ جنی کبی بو حکم کندی سویسندنہ بولنان بتون اهل علمک قبولدن اعراض ایدمقیہ جکی بر صورتہ صادر اولہماز .

صاحب مذهب ائمہ مجتہدینک حالی بزہ بردلیلدر : مشارالہمدن هربری مذهبک فروغنی ، اصولی تقریر ایتک ، آثار و اخبارک صحیحنی بولق ، اصول شریعتی تتبع ایتک خصوصندہ عقللری طور دیرہ جق قدر اوغراشمش ایکن بر جوق مسائلده اختلاف ایتشلر ؛ کنیدیلردن صکرہ کلنلرده عین اختلافی محافظہ ایتشلردلر . صکرہ لری ایش اودرجہ یہ وارہش کہ عین اسلام مملکتندہ درت مذهب ایچون درت دانه قاضی بولنورمش . حتی عینی مذهبک فقہاسی بیلہ عینی مسئلہ دہ اختلاف ایدر اولمشلر . نہایت افتادہ قضائک مصاب اولدیغنی تشتتدن نصیبی آلمش کہ بویوزدن امر عدالت فوق العادہ متأثر اولمشدر . بونکله برابر بوتون بومذاهبک اصلی بردر کہ اودہ دین مبین اسلامدر .

بومدهش تہلکدن دولایی اصحاب کرام کنیدیلردن براستقتا وقوعندہ مستفتی بی بشتہ سسنہ کوندہ مکدن ، یاخود بر حکمی تقریر ایچون بر برلریلہ استشارہ ایتلکدن اصلا چکمنزلردی کہ کتب حدیث بوسوزیمزه شاهددر . مقصد ایسہ حقسنزلنی ، یاخود کنایہ موجب بر خطایہ دوشمکدن حذردر . ہلہ اجتہادہ محتاج اولان مسائلده خواص مسلمین ایلہ استشارہ ایدلمدن ہیچ بر حکم ویرلمزدی .

مابعدی وار محمد عاکف

✽✽✽✽✽

خطبہلرہ دائر [*]

احمد جاوید پک نامندہ بر ذات محترم طرفندن صراط مستقیمک

[*] بوسندہ بردفعہ غیب اولمش اولدیغندن کج قالمشدر .